

Помста

Іван Бунін

З книги "Темні алеї"

Переклад Олександра Грязнова

В пансіоні у Каннах, куди я приїхав у кінці серпня з наміром купатися в морі і писати з натури, ця дивна жінка пила щоранку каву і обідала за окремим столиком з незмінно зосередженим, похмурим виглядом, ніби нікого і нічого не бачачи, а після кави кудись ішла майже до вечора. Я жив у пансіоні вже з тиждень і все ще з цікавістю поглядав на неї: чорне густе волосся, велика чорна коса, що обвивала голову, сильне тіло у червоній з чорними квітами сукні із кретону, красиве, грубувате обличчя – і цей похмурий погляд... Подавала нам ельзаска, дівчина років п'ятнадцяти, але з великими грудьми і широким задом, дуже повна дивовижно ніжною і свіжою повнотою, на рідкість дурненька і мила, яка на кожне слово розквітала переляком і посмішкою, і от, зустрівши її якось в коридорі, я спитав:

— Dites, Odette, qui est cette dame? (Скажіть, Одетто, хто ця дама?)

Вона, з готовністю і до переляку і до посмішки, підняла на мене масляно-голубі очі:

— Quelle dame, monsieur? (Яка дама, пане?)

— Mais la dame brune, la-bas? (Дама брюнетка, там?)

— Quelle table, monsieur? (Який стіл, пане?)

— Numbro dix. (Номер десять.)

— C'est une russe, monsieur. (Це росіянка, пане.)

— Et puis? (Ну, і...)

— Je n'en sais rien, monsieur. (Я нічого не знаю, пане.)

— Est-elle chez vous depuis longtemps? (Вона у вас давно?)

— Depuis trois semaines, monsieur. (Три тижні, пане.)

— Toujours seule? (Завжди одна?)

— Non, monsieur. Il y avait un monsieur... (Ні, пане. Був один чоловік...)

— Jeune, sportif? (Молодий, спортивний?)

— Non, monsieur. Trus pensif, nerveux... (Ні, пане. Дуже задумливий, нервовий...)

— Et il a disparu un jour? (І одного дня він зник?)

— Mais oui, monsieur... (Так, пане...)

"Так, так! – подумав я. – Тепер дещо зрозуміло. Але куди це зникає вона щоранку? Все його шукає?"

Другого дня, невдовзі після кави, я, як завжди, почув у відкрите вікно своєї кімнати хрускіт гальки у садочку пансіону, визирнув: вона, як завжди простоволоса, під парасолькою того ж кольору, що і сукня, кудись ішла швидким кроком у червоних босоніжках. Я схопив палицю, канотье і поспішив за нею. Вона з нашого провулку

повернула на бульвар Карно, — я теж повернув, сподіваючись, що вона у своїй постійній зосередженості не озирнеться і не відчує мене. І справді – вона жодного разу не озирнулась аж до вокзалу. Не озирнулась і на вокзалі, заходячи в купе вагону третього класу. Поїзд ішов у Тулон, я про всяк випадок взяв квиток до Сен-Рафаеля, піднявся у сусіднє купе. Їхала вона, вочевидь, недалеко, але куди? Я висовувався у вікно в Напулі, в Теулі... Нарешті, висунувшись на хвилинній зупинці в Трейясі, побачив, що вона іде вже до виходу зі станції. Я вискочив з вагону і знову пішов за нею, тримаючись, однак, на деякій відстані. Тут довелось іти довго – і по звивистому шосе вздовж урвищ над морем, і по крутих кам'янистих стежках крізь дрібний сосновий ліс, якими вона скорочувала шлях до берега, до заток, що зрізують берег у цій скелястій, вкритій лісом і безлюдній місцевості, цей схил прибережних гір. Наближався полудень, було жарко, повітря непорушне і густе від запаху гарячої хвої, ніде ні душі, ні звуку, — тільки пиляли, скрекотіли цикади, — відкрите на південь море блищало, стрибало великими срібними зірками... Нарешті вона збігла по стежці до зеленої затоки між сангіновими стрімчаками, кинула парасольку на пісок, швидко роззулась, — була босоніж, — і стала роздягатися. Я ліг на кам'яний прямовисний схил, під яким вона розстібувала свою похмуро-квітчасту сукню, дивився й думав, що, певне, і купальний костюм у неї такий же зловісний. Та ніякого костюма під сукнею не виявилось, — була одна коротка рожева сорочка. Скинувши і сорочку, вона, вся коричнева від засмаги, сильна, міцна, пішла по камінню до світлої, прозорої води, напружуючи красиві щиколотки, посмикуючи крутими половинками заду, виблискуючи засмагою стегон. Край води вона постояла, — напевне, мружачись від її сліпучості, — потім зашуміла в ній ногами, присіла, занурилася до плечей і, обернувшись, лягла на живіт, підтягнулась, розкинувши ноги, до піщаного прибережжя, поклала на нього лікті і чорну голову. Оддалік широко і вільно тріпотіла колючим сріблом рівнина моря, замкнуту затоку і весь її скелястий затишок все гарячіше пекло сонце, і така тиша стояла в цій спекотній пустелі скель і дрібного південного лісу, що чути було, як іноді набігала на тіло, що лежало ниць піді мною, і збігала з його блискучої спини, роздвоєного заду і міцних розкинутих ніг прозора скляна хвиля. Я, лежачи і визируючи з-за каменів, усе більше переймався виглядом цієї чудової голизни, все більше забував безглуздість і нахабство свого вчинку, трохи підвівся, закурюючи від хвилювання люльку, — і раптом вона теж підняла голову і запитально подивилася на мене знизу догори, продовжуючи, однак, лежати, як лежала.

Я встав, не знаючи, що робити, що сказати. Вона заговорила перша:

— Я всю дорогу чула, що позад мене хтось іде. Чому ви поїхали за мною?

Я вирішив відповідати, нічого не вигадуючи:

— Пробачте, з цікавості...

Вона перебила мене:

— Так, ви, вочевидь, цікаві. Одетта мені сказала, що ви розпитували її про мене, я випадково чула, що ви руський, і тому не здивувалась – усі руські надто цікаві. Але чому все-таки ви поїхали за мною?

— Все через ту цікавість, — зокрема, і професійну.

— Так, знаю, ви живописець.

— Так, а ви живописні. Крім того, ви кожен день кудись ішли вранці, і це мене інтригувало, — куди, навіщо? — пропускали сніданки, що не часто трапляється з мешканцями пансіонів, та й вигляд у вас був не зовсім звичайний, на чомусь зосереджений. Тримаєтесь ви самотньо, мовчки, щось нібито приховуєте у собі... Ну, а чому я не пішов, як тільки ви стали роздягатися...

— Ну, це якраз зрозуміло, — сказала вона.

І, помовчавши, додала:

— Я зараз вийду. Відверніться на хвилину і потім ідіть сюди. Ви мене теж зацікавили.

— Нізачо не відвернусь, — відповів я. — Я художник, і ми не діти.

Вона знизала плечем:

— Ну, добре, мені однаково...

І встала у весь зріст, показуючи всю себе спереду у всій своїй жіночій силі, не поспішаючи пройшла по гальці, накинула на голову свою рожеву сорочку, потім відкрила в ній своє серйозне лице, опустила її на мокре тіло. Я збіг до неї, і ми сіли поруч.

— Крім люльки, у вас є, можливо, і цигарки? — спитала вона.

— Є.

— Дайте мені.

Я дав, запалив сірник.

— Дякую.

І, затагуючись, вона стала дивитися у далеч, ворушаючи пальцями ноги, не обертаючись; раптом сказала іронічно:

— То я ще можу подобатися?

— Ще б пак! — вигукнув я. — Прекрасне тіло, чудове волосся, очі... Тільки дуже вже недобрый вираз обличчя.

— Це тому, що я справді маю одну злу думку.

— Я так і думав. Ви з кимось недавно розлучились, хтось вас залишив...

— Не залишив, а кинув. Втік від мене. Я знала, що він пропавший чоловік, та я його якось любила. Виявилось, що любила просто негідника. Зустрілася я з ним місяця півтора тому в Монте-Карло. Грала того вечора в казино. Він стояв поруч, теж грав, слідкував божевільними очима за кулькою і все вигравав, вигравав раз, два, три, чотири... Я теж усе вигравала, він це бачив і раптом сказав: "Шабаш! Assez!" — і повернувся до мене: "N'est-ce pas, madame?" (Досить! Чи не так, мадам?) Я, сміючись, відповіла: "Так, шабаш!" — "Ах, ви росіянка?" — "Як бачите". — "Тоді йдемо пити-гуляти!" Я подивилась — дуже побитий життям, але елегантний з вигляду чоловік... Решту неважко відгадати.

— Так, неважко. Відчули себе за вечерею близькими, говорили без кінця, здивувались, коли надійшов час розлучатись...

— Справді так. І не розлучились, і почали розтринькувати усе вигране. Жили в Монте-Карло, в Тюрбі, у Ніцці, снідали й обідали в шинках на дорозі між Каннами і Ніццою, — ви, певне, знаєте, чого це варте! — жили один час навіть в готелі на Cap d'Antibes, удаючи з себе багатих людей... А коштів залишалося все менше, поїздки в Монте-Карло на останні гроші закінчились крахом... Він став кудись зникати і повертатись знову з грошима, хоч привозив дурниці — франків сто, п'ятдесят... Потім десь продав мої сережки, обручку, — я була колись заміжня, — золотий натільний хрест...

— І, звичайно, запевняв, що ось-ось звідкись одержить якийсь великий борг, що у нього є відомі і заможні друзі і знайомі.

— Саме так. Хто він, я і зараз точно не знаю, він уникав говорити докладно і ясно про своє минуле життя, і я якось неуважно ставилась до цього. Ну, звичайне минуле багатьох емігрантів: Петербург, служба у блискучому полку, потім війна, революція, Константинополь... В Парижі, завдяки минулим зв'язкам, нібито влаштовувався і завжди може влаштуватись дуже непогано, а поки що — Монте-Карло або ж постійна можливість, як він говорив, перехопити в Ніцці у якихось титулованих друзів... Я вже падала духом, приходила у відчай, та він тільки усміхався: "Будь спокійна, покладись на мене, я вже зробив деякі серйозні демарші в Парижі, а які саме, це, як кажуть, не жіночого розуму справа..."

— Так, так...

— Що так?

І вона раптом обернулась до мене, зблиснувши очима і далеко відкинувши погаслу цигарку.

— Вас це потішає?

Я схопив і стиснув її руку.

— Як вам не соромно? Ось напишу вас Медузою або Немезидою!

— Це богиня помсти?

— Так, і дуже зла.

Вона печально усміхнулася:

— Немезида! Яка вже там Немезида! Ні, ви хороший... Дайте ще цигарку. Навчив курити... Всьому навчив!

І, закуривши, знову почала дивитися вдалину.

— Я забув вам сказати ще те, як я здивувався, коли побачив, куди ви їдете купатися, — ціла подорож кожен день і з якою метою? Тепер розумію: шукаєте самотності.

— Так.

Сонячний жар тік усе густіше, цикади на гарячих, пахучих соснах пиляли, скреготіли все наполегливіше, несамовитіше, — я відчував, як повинні бути розпечені її ноги, відкриті плечі, її чорне волосся, і сказав:

— Перейдімо у тінь, дуже вже пече, і докажете мені вашу печальну історію.

Вона отямилась.

— Перейдімо...

І ми обійшли півколо затоки і сіли в світлій і гарячій тіні під червоними скелями. Я знову взяв її руку і залишив у своїй. Вона не помітила цього.

— Що ж тут доказувати? - сказала вона. - Мені вже якось розхотілося згадувати всю цю дійсно дуже печальну і ганебну історію. Ви, вірогідно, думаєте, що я звична утриманка то одного, то іншого шахрая. Нічого подібного. Моє минуле теж звичайнісіньке. Чоловік був у Добровольчеській армії, спершу у Денікіна, потім у Врангеля, а коли ми докотились до Парижу, став, звичайно, шофером, але почав спиватися і спився до того, що втратив роботу і перетворився на справжнього босяка. Продовжувати жити з ним я вже ніяк не могла. Бачила його востаннє на Монпарнасі, біля дверей "Домініка", — знаєте, звичайно, цей руський шинок? Ніч, дощ, а він у опорках, топчеться у калюжах, підбігає, зігнувшись, до перехожих, простягує руку за подачкою, незграбно допомагає, краще сказати, заважає вилізти із таксі відвідувачам... Я постояла, подивилась, підійшла до нього. Впізнав, злякався, знітився, — ви не можете уявити, який це прекрасний, добрий, делікатний чоловік! - стоїть, розгублено дивиться на мене: "Маша, ти?" Маленький, обірваний, неголений, весь заріс рудою щетиною, мокрий, тремтить від холоду... Я дала йому все, що було у мене в сумочці, він схопив мою руку мокрою, крижаною ручкою, став цілувати її і трястися від сліз. Та що ж я могла зробити? Тільки надсилати йому разів два чи три на місяць по сто, по двісті франків, — у мене в Парижі капелюшна майстерня, і я досить пристойно заробляю. А сюди я приїхала відпочити, покупатися - і от... Днями повернувся у Париж. Зустрітися з ним, дати йому ляпаса і тому подібне - дуже дурна мрія, і знаєте, коли я це зрозуміла вже як слід? Ось тільки зараз, завдяки вам. Почала розповідати і зрозуміла...

— Та все-таки як же він втік?

— Ах, у тому-то й справа, що дуже вже підло. Оселились ми в цьому пансіончику, де ми з вами виявились сусідами, — це після готелю на Cap d'Antibes! - і пішли одного вечора, всього днів десять тому, пити чай у казино. Ну, звичайно, музика, декілька пар, що танцюють, — я вже більше просто бачити не могла без відрази всього цього, надивилась достатньо! - однак сиджу, їм тістечка, які він замовляє для мене і для себе і все якось дивно сміється, — поглянь, поглянь, говорить про музикантів, справжні мавпи, як тупотять і кривляються! Потім відкриває порожній портсигар, кличе охоронця, наказує йому принести англійських цигарок, той приносить, він неуважно каже мерсі, я вам заплачу після чаю, дивиться на свої нігті і звертається до мене: "Які жахливі руки! Піду помию..." Встає і виходить...

— І більше не повертається.

— Так. А я сиджу й чекаю. Чекаю десять хвилин, двадцять, півгодини, годину... Уявляєте ви це собі?

— Уявляю...

Я дуже чітко уявив собі: сидять за чайним столиком, дивляться, мовчать, по різному думають про свій мерзенний стан... За склом великих вікон вечірнє небо і глянець, штиль на морі, висять темні гілки пальм, музиканти, як неживі, гупають

ногами об підлогу, дмуть у інструменти, б'ють в металічні тарілки; чоловіки, човгаючи і хитаючись в лад з ними, назирають на своїх дам, ніби направляючи їх до явно визначеної мети... Охоронець у крагах і чомусь подібному до зеленого мундира подає йому, поштиво знявши кашкет, пачку "High-Life"...

— Ну і що ж? Ви сидите...

— Я сиджу і відчуваю, що гину. Музиканти пішли, зал спорожнів, загорілося електричне світло...

— Посиніли вікна...

— Так, а я все не можу піднятися з місця: що робити, як врятуватись? В сумочці у мене всього шість франків і якийсь дріб'язок!

— А він справді пішов до туалету, зробив там що потрібно, думаючи про своє шахрайське життя, потім зачепився і навшпиньках пробіг коридором до іншого виходу, вискочив на вулицю... Побійтесь Бога, подумайте, кого ви любили! Шукати його, мститися йому? За що? Ви не дівчинка, повинні були бачити, хто він і в яку халепу ви потрапили. Чому ж продовжували це жахливе в будь-якому сенсі життя?

Вона помовчала, знизала плечем:

— Кого я любила? не знаю. Була, як кажуть, потреба любові, якої я по-справжньому ніколи не зазнала... Як чоловік, він мені нічого не давав і не міг дати, вже давно втратив чоловічу здатність... Повинна була бачити, хто він і в яке становище я потрапила? Звичайно, повинна, та не хотілось бачити, думати – вперше я жила таким життям, цим порочним святом, усіма його задоволеннями, жила у якійсь омані. Навіщо хотіла десь зустріти його і якось помститись йому? Знову омана, невідв'язна ідея. Хіба я не відчувала, що, крім гидкого і жалюгідного скандалу, я нічого не могла зробити? Але ви кажете: за що? А от за те, що це все-таки через нього я так низько впала, жила цим шахрайським життям, а головне, за той жах, ганьбу, яку я пережила того вечора в казино, коли він утік із клозету! Коли я, не пам'ятаючи себе, щось брехала в касі казино, викручувалась, благала взяти у мене в заставу до завтра сумочку – і коли її не взяли і презирливо вибачили мені і чай, і тістечка, і англійські цигарки! Послала телеграму в Париж, одержала на третій день тисячу франків, пішла в казино – там, не дивлячись на мене, взяли гроші, навіть рахунок дали... Ох, милий, ніяка я не Медуза, я просто баба, і до того ж дуже вразлива, самотня, нещасна, але ж зрозумійте мене – адже і у курки є серце! Я просто хвора була всі ці дні з того проклятого вечора. І просто сам Бог послав мені вас, я раптом якось отямилась... Пустіть мою руку, пора одягатися, скоро поїзд із Сен-Рафаеля...

— Бог із ним, — сказав я. — Подивіться краще навкруг, на ці червоні скелі, зелену затоку, кострубаті сосни, послухайте цей райський скрегіт... Їздити сюди ми тепер будемо вже разом. Правда?

— Правда.

— Разом поїдемо і в Париж.

— Так.

— А що далі, не варто загадувати.

- Так, так.
- Можна поцілувати руку?
- Можна, можна...

3.6.44